

УДК 334:631.1.017.1

Гирник Л. В.¹

ДІЯЛЬНІСТЬ АГРОХОЛДИНГІВ В УКРАЇНІ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті проведено аналіз діяльності агропромислових формувань в Україні, визначено їхній вплив на розвиток сільського господарства країни та запропоновані напрямки ефективної діяльності агрохолдингів у сучасних умовах господарювання.

***Ключові слова:** агрохолдинг, агропромисловий сектор, земельний банк, врожайність, рослинництво, тваринництво, економічна ефективність, соціальний ефект, екологічний ефект, фермерські господарства.*

ВСТУП

Сучасний етап розвитку сільського господарства України характеризується посиленням концентрації виробництва, консолідації земельних ресурсів і вертикальної інтеграції агропромислових суб'єктів. Вагому роль в цих процесах відіграють великі агропромислові формування – агрохолдинги, які забезпечують підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору економіки країни, зростання показників економічної ефективності та прибутковості в галузі. Водночас діяльність агрохолдингів зумовлює появу негативних тенденцій розвитку сільського господарства країни, особливо в соціально-екологічному аспекті.

Проблемам формування і функціонування агрохолдингів в Україні присвячені наукові роботи та аналітичні огляди багатьох українських учених, а саме: Андрійчука В., Черевка Г., Саблука П., Дем'яненко С., Махсма М., Колодія А., Залізко В., Бодаєва В., Кирик Т. та ін. Разом з тим недостатньо висвітленими залишаються питання впливу агропромислових формувань на розвиток сільського господарства країни.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є вивчення результатів діяльності агропромислових компаній в Україні й визначення рівня їхньої економічної, соціальної та екологічної ефективності.

¹ Рецензент – д. е. н., професор Яценко В. М.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток ринкових відносин в Україні сприяв трансформації господарського механізму в сільському господарстві, що привело до створення нових ефективних форм аграрного господарювання та нарощення експортного потенціалу галузі.

В результаті реформування сільськогосподарського сектору економіки до 2014 р. в Україні створено 52,5 тис. сільськогосподарських підприємств, із них 62 % – фермерські господарства [1]. Цей процес нерозривно пов'язаний з перерозподілом земельних угідь через систему приватизаційних операцій та реалізацією орендних відносин.

В сучасних умовах господарювання невід'ємним елементом функціонування аграрного сектору економіки є розвиток нових форм агропромислових структур, серед яких провідне місце займають агрохолдинги.

Агрохолдинги – це виробничі структури, створені шляхом оренди землі потужними промисловими підприємствами, фінансовими й сервісними організаціями, які інвестують кошти в розвиток інфраструктури сільської місцевості.

Процес розвитку агрохолдингів в Україні розпочався з 2005 року, і його можна умовно розділити на два етапи.

Перший етап (2005–2010 рр.) характеризується інтенсивним розвитком вертикально інтегрованих структур, укрупненням земельного банку й залученням зовнішнього капіталу в агробізнес. Метою функціонування великих агропромислових компаній було швидке накопичення ресурсів і виведення із бізнесу менших за розмірами підприємств шляхом купівлі їхніх активів. Проте після кризи 2008 р. продаж компаній призупинився, земельний банк агрохолдингів зріс до 4 млн га, а частка в структурі сільськогосподарських угідь становила 18,1 % [2]. Середньорічний приріст землі під контролем агрохолдингів досягав більше 30 % у рік, найбільші компанії почали розміщувати акції на світових фондових біржах.

Другий етап (2011–2015 рр.) характеризується уповільненням темпів накопичення землі та скороченням земельного банку, який знаходиться під контролем великих аграрних компаній, зменшенням обсягів залучених зовнішніх коштів, консолідацією ринків і формуванням нових методів управління для підвищення ефективності ведення бізнесу.

Основні причини зменшення земельних угідь агрохолдингів:

1) несприятлива цінова кон'юнктура на світових ринках сільськогосподарської продукції (індекс продовольчих цін ФАО у 2014 р. знизився до найнижчого показника з 2011 р., і в 2015 р. ця тенденція продовжилась);

2) збільшення податкового навантаження на виробників сільськогосподарської продукції (з 1 січня 2015 р. зміни до Податкового кодексу України передбачають трансформацію фіксованого сільськогосподарського податку у єдиний податок 4-ї групи спрощеної системи оподаткування з одночасною індексацією бази оподаткування, що призвело до збільшення розміру ставок податку приблизно в 21 раз) [3];

3) нестабільність політичної ситуації в країні (бойові дії в Донецькій і Луганській областях);

4) девальвація національної грошової одиниці;

5) часткове закриття зовнішніх ринків збуту продукції тваринництва.

Сьогодні в Україні функціонує понад 70 великих агрохолдингів. Вони обробляють 5 млн га орної землі (приблизно 20 % ріллі) і є найбільшими виробниками зернових і технічних культур. Інформацію про найбільші агрохолдинги (за розміром земельного банку) наведено на рис. 1.

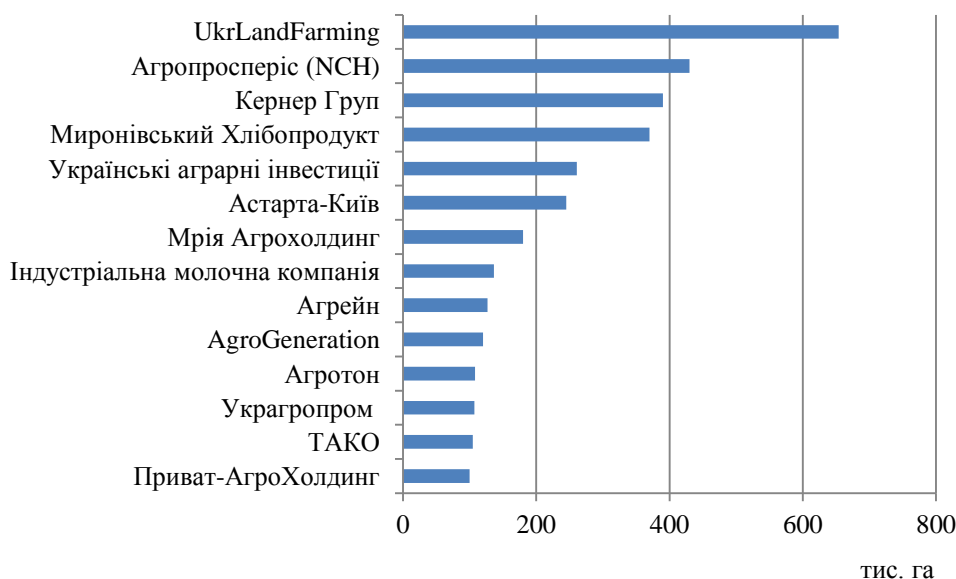

Рис. 1. Найбільші агрохолдинги України (станом на 01.01.2016)

Джерело: розраховано за даними [4]

Найприбутковішою галуззю діяльності агрохолдингів є виробництво продукції рослинництва. В 2014 р. агрохолдинги забезпечили 19,6 % (або 34,9 млрд грн) виробництва всієї валової продукції рослинництва України, що на 3,6 % більше ніж в 2013 р. (табл. 1).

За даними табл. 1 можна зробити висновок, що зернові залишаються провідними культурами для агрохолдингів, займаючи 58,2 % у структурі всіх посівних площ.

Таблиця 1

Обсяги виробництва основних культур рослинництва агрохолдингами
в 2013–2014 рр.

	Виробництво, млн т		% у загальному виробництві		Врожайність, ц/га		Лідер виробництва в 2014 р.
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	
Зернові всього	19,06	18,58	30,2	29,1	59,1	64,4	ULF
- пшениця	5,00	5,23	22,4	21,7	41,8	49,8	NCH Capital
- кукурудза	13,03	12,31	42,1	43,2	78,2	79,5	ULF
- ячмінь	0,72	0,82	9,5	9,1	30,6	41,3	ULF
Соняшник	1,92	1,86	17,4	18,6	23,3	22,7	Кернел
Соя	0,99	1,39	35,7	35,9	20,3	23,1	NCH Capital
Ріпак	0,77	0,68	32,6	31,0	25,4	28,7	NCH Capital
Цукровий бурак	5,93	8,73	55,0	55,5	420,7	489,7	Астарта

Джерело: [5]

Показники прибутковості виробництва зернових культур у 2014 р. покращилися в порівнянні з попередніми роками внаслідок девальвації національної валюти, що спричинила зростання цін в гривнях у період реалізації основних обсягів зерна, при цьому рівень виробничих витрат зріс значно менше. Показники економічної ефективності діяльності агрохолдингів в галузі рослинництва представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Показники виробництва основних сільськогосподарських культур
у агрохолдингах і в середньому по Україні в 2014 р.

	Виробничі витрати, тис. грн/га			Ціна реалізації, тис. грн/т			Рентабельність, %		
	2013	2014	Україна	2013	2014	Україна	2013	2014	Україна
Зернові всього	6,02	7,55	5,99	1,31	1,91	1,81	-2,9	23,9	25,8
- пшениця	4,92	6,11	5,26	1,38	1,98	1,87	-5,2	20,1	28,0
- кукурудза	7,54	8,94	7,93	1,26	1,89	1,77	-1,2	27,5	26,2
- ячмінь	4,09	5,12	4,23	1,5	1,82	1,71	-6,5	13,0	18,3
Соняшник	5,05	5,77	5,08	2,96	3,81	3,85	10,6	14,3	36,5
Соя	5,49	6,97	6,46	3,47	4,79	4,67	1,6	25,4	34,5
Ріпак	6,64	7,23	6,57	3,29	4,61	4,19	-2,4	17,8	29,2
Цукровий бурак	14,4	20,5	18,95	0,39	0,52	0,5	0,4	15,7	17,9

Джерело: [5]

У 2014 р. найбільші агрохолдинги зібрали 10,83 млн т зерна – 58 % виробництва в агрохолдингах, або 17 % всього виробництва в Україні [2]. Враховуючи високий рівень технологічної оснащеності, виробничих витрат і сприятливі кліматичні умови, агрохолдингами досягнуто вищі показники врожайності зернових порівняно з іншими сільськогосподарськими суб'єктами господарювання (табл. 3).

Таблиця 3

Питома вага холдингів у виробництві зернових і врожайності зерна в 2014 р.

Область	Врожайність, ц/га		Питома вага холдингів у виробництві зернових, %
	Агрохолдинги	Незалежні виробники	
Вінницька	74,8	55,1	45-55%
Волинська	57,2	47,9	< 20%
Дніпропетровська	35,9	30,1	< 20%
Донецька	39,1	32,3	20-45%
Житомирська	72,3	45,1	45-55%
Закарпатська	29,9	43,1	< 20%
Запорізька	37,5	28,8	< 20%
Івано-Франківська	67,7	46,2	>55%
Київська	80,8	56,3	20-45%
Кіровоградська	51,3	44,2	< 20%
Луганська	43,0	30,6	20-45%
Львівська	67,9	45,8	20-45%
Миколаївська	40,5	31,2	< 20%
Одеська	44,9	31,2	< 20%
Полтавська	62,3	46,4	45-55%
Рівненська	81,6	45,7	>55%
Сумська	77,8	54,3	45-55%
Тернопільська	68,0	55,4	45-55%
Харківська	49,6	44,0	20-45%
Херсонська	31,9	28,8	< 20%
Хмельницька	73,7	54,7	>55%
Черкаська	71,6	54,8	20-45%
Чернівецька	74,1	45,7	>55%
Чернігівська	71,3	48,8	45-55%

Джерело: складено за даними [2]

Високий рівень урожайності зернових у агрохолдингах обумовлений високою часткою кукурудзи (майже 54 %) в структурі посівів. Середня врожайність зернових у агрохолдингах склала 64,5 ц/га (на 9 % більше ніж в 2013 р.).

Найбільша питома вага холдингів у виробництві зернових спостерігається в таких регіонах країни: Вінницька, Житомирська, Полтавська, Тернопільська, Сумська, Івано-Франківська, Рівненська, Хмельницька, Чернівецька та Чернігівська області.

Агрохолдингові компанії відіграють важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки України в сегменті тваринництва. За результатами 2014 р. виробництво валової продукції тваринництва в агрохолдингах становило 20,69 млрд грн – 28,1 % всього виробництва в агрохолдингах, або 62 % всього обсягу виробленої продукції галузі тваринництва (табл. 4).

Таблиця 4

Обсяги виробництва основних видів продукції тваринництва агрохолдингами в 2013–2014 рр.

	Виробництво, млн т		% у загальному виробництві		Показники ефективності		Лідер виробництва в 2014 р.
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	
Яловичина	47,6	-	6,5	6,5	12,0	12,2	ULF
Свинина	252	275	24,5	26,8	3,87	3,38	АПК-Інвест
М'ясо птиці	1029	1050	67,1	69,2	3,03	3,03	МХП
Молоко	760	788	6,6	7,1	53,2	55,1	ULF
Яйця, млрд шт.	10,06	10,20	51,3	52,1	297	294	ULF (Авангард)

Джерело: [5]

Показники економічної ефективності діяльності агрохолдингів у галузі тваринництва представлені в табл. 5.

Таблиця 5

Показники виробництва продукції тваринництва агрохолдингами і в середньому по Україні в 2014 р.

	Виробничі витрати, тис. грн/га			Ціна реалізації, тис. грн/т			Рентабельність, %		
	2013	2014	Україна	2013	2014	Україна	2013	2014	Україна
Яловичина	2,39	2,49	2,35	1,07	1,38	1,37	-46,1	-38,8	-35,9
Свинина	1,36	1,26	1,33	1,58	1,90	1,85	7,5	11,5	5,6
М'ясо птиці	0,83	0,77	0,74	0,88	0,78	1,08	-5,2	-23,2	-15,4
Молоко	0,27	0,29	0,31	0,36	0,38	0,36	8,4	6,7	11,0

Джерело: [5]

У розвитку вітчизняного агропромислового сектору агрохолдингові компанії відіграють значну роль. Їхня діяльність забезпечує посилення експортних позицій країни, особливо в галузі рослинництва (частка у загальному експорті становить 27 %), а у виробництві ВВП їхній внесок становить 17 % [6].

До основних позитивних рис діяльності агрохолдингів в Україні можна зарахувати:

- раціональну організацію виробництва й комплексне ведення господарства;
- застосування нових технологій і високопродуктивної техніки;
- поглиблення агропромислової інтеграції;
- зниження собівартості продукції та підвищення ефективності її виробництва.

Проте сучасні агропромислові формування є складними бізнес-структурами, основною метою функціонування яких є зростання їхніх прибутків і примноження власних капіталів. Агрохолдинги концентрують у своєму обробітку значні площі сільськогосподарських угідь і обмежуються виробництвом високорентабельних зернових і технічних культур, що призводить до виникнення негативних ефектів розвитку сільськогосподарської галузі країни, а саме:

- інтенсифікація виробництва сільськогосподарської продукції посилює виснаження земельних угідь;
- спеціалізація на малотрудомістких галузях посилює низький рівень зайнятості сільського населення;
- високий рівень концентрації земельних ресурсів сприяє відпливу капіталів із сільськогосподарської сфери в інші;
- недосконалість законодавчої бази та надання пільгових умов у діяльності агрохолдингів стримують фінансування розвитку соціальної інфраструктури сільських регіонів тощо.

Таким чином, діяльність агрохолдингів, на нашу думку, повинна бути зорієнтована на досягнення економічних, соціальних і екологічних показників розвитку сільського господарства країни (рис. 2).

Рис. 2. Напрямки ефективної діяльності агрохолдингів

Джерело: розроблено автором з використанням [8]

Для досягнення економічно-соціальної й екологічної ефективності функціонування агрохолдингів необхідно розробити чіткий механізм регулювання їхньої діяльності та співпраці з місцевими органами влади.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз діяльності агрохолдингів в Україні підтверджує високий рівень їхньої економічної ефективності, що супроводжується інтенсифікацією виробничого процесу, застосуванням високопродуктивних технологій і використанням нових підходів до управління вертикально інтегрованими суб'єктами господарювання. Встановлено, що агропромислові компанії мають переваги перед іншими сільськогосподарськими підприємствами, зокрема: вищі показники врожайності, зниження виробничих витрат за рахунок економії на масштабах виробництва, великі розміри капітальних вкладень, що дозволяють використовувати сучасну високопродуктивну техніку тощо.

Проте вплив агрохолдингів на розвиток сільського господарства країни необхідно розглядати з точки зору не лише економічної ефективності, а й соціальної та екологічної. Соціально-екологічні аспекти розвитку сільських територій тісно пов'язані з функціонуванням агропромислових компаній, що призводить до загострення проблем ефективності використання земельних і трудових ресурсів в межах територіального поділу діяльності агрохолдингів. Формування високоприбуткового виробництва залишає поза увагою питання зайнятості сільського населення, формування соціальної інфраструктури, збереження родючості ґрунтів, забезпечення екологічної безпеки сільських територій тощо.

Таким чином, виникає необхідність розробки механізму ефективної діяльності агрохолдингів з урахуванням економічних, соціальних і екологічних аспектів розвитку сільського господарства країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Крупнейшие агрохолдинги Украины 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ucab.ua/files/Survey/Largest_Agriholdings/Holdings_2015_demo.pdf.
3. 5 найбільших агрокомпаній України за розміром земельного банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://economics.lb.ua/state/2016/01/13/325366_5_naybilshih_agrokompaniy_ukraini.html.
4. Топ 100 латифундистов України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://latifundist.com/rating/top100#127>.
5. Крупнейшие агрохолдинги Украины сквозь призму 2014 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.agriagency.com.ua/comments/11398.html>.
6. Бодаев В. Агрохолдинги – точка роста АПК [Электронный ресурс] / В. Бодаев, Т. Кирик. – Режим доступа : <http://www.apk-inform.com/ru/exclusive/topic/1035827#.V1RA4X7hDDc/>.
7. Залізко В. Д. Вплив агрохолдингізації сільськогосподарських підприємств на соціально-економічний розвиток сільських територій / В. Д. Залізко // Економіка України. – 2013. – № 6 (619). – С. 71–78.

-
8. Червко Г. Агрохолдинги в агробізнесі України: шанси і загрози / Г. Червко, А. Колодій // Аграрна економіка. – 2012. – Т. 5. – № 3–4. – С. 3–9. 9. Махсма М. Б. Агрохолдинги в Україні: вплив на зайнятість сільського населення / М. Б. Махсма // Формування ринкової економіки. – 2015. – № 33. – С. 264–275.

Дата надходження до редакції – 31.03.2016 р.